

ETNOTOPONIMLARNING TIPOLOGIK TASNIFI.

Mamadaliyeva Mushtariy Valijonovna

Annotatsiya: *Tillar tasnifi — tillarning muayyan belgilar asosida hamda tadqiqotning umumiy maqsadidan kelib chiqadigan qarashlarga moye keluvchi ma'lum tasnifiy bo'limlar bo'yicha guruhlariga ajratilishi.*

Kalit so'zlar: *tillar, tipologiya, etnotoponimlar, geneologik, morfologik, lingvistik geografiya.*

TIPOLOGICAL CLASSIFICATION OF ETHNOPONYMS.

Mamadaliyeva Mushtariy Valizhonovna

Abstract: *separation of languages according to common features and according to the classification according to the origin of the study.*

Key words: *languages, typology, ethnotoponyms, geneological, morphological, linguistic geography.*

ТИПОЛОГИЧЕСКАЯ КЛАССИФИКАЦИЯ ЭТНОПОНИМОВ.

Мамадалиева Муштарий Валижонова

Аннотация: *разделение языков по общим признакам и по классификации по происхождению изучения.*

Ключевые слова: *языки, типология, этнопонимы, генеология, морфология, лингвистическая география.*

Tillar tasnifi muammosi ularni qiyosiy o'rganish vaqtida paydo bo'ladi va ba'zan qiyosiy o'rganishning pirovard maqsadi deb tasavvur etiladi. Tillar tasnifining 2 asosiy turi mavjud: tillarning geneologik tasnifi va tillarning morfologik (tipologik) tasnifi. Ular orasidagi asosiy farq shundaki, tasniflarning birinchisi tillarning qarindoshligi tushunchasiga asoslanadi; u qiyosiytarixiy tilshunoslik paydo bo'lgandan keyingina ro'yobga chiqqan.

Bunda qarindosh tillar qarindoshlik darajalariga qarab oilalarga (mas., hindevropa, finugor, turkiy, somhom va boshqa tillar oilalari), bir oila doirasidagi yaqin qarindosh tillar esa guruh va guruhchalarga (mas., hindevropa oilasining slavyan guruhidagi sharqiy slavyan tillari guruhchasi yoki turkiy tillar oilasining sharqiy va g'arbiy guruhleri) birlashtiriladi. Oiladan kattaroq tasnifiy birliklar (til oilalari to'plami, makrooila va boshqalar)ni aniqlash, belgilashga urinishlar ham mavjud.

Tillarning morfologik tasnifi esa tipologik va grammatik xususiyatlarga asoslanadi. U uzgarmas lug'aviy birliklarga ega bo'lgan tillar hamda o'zaro birikib, o'zgarishlarga uchrovchi lug'aviy birliklari bulgan tillarni kiyoslash asosida paydo bo'lgan. Nemis olimi A.V.Shlegel Tillar tasnifining ushbu prinsipini tillarni fammatik qurilishli tillar va grammatik qurilishsiz tillarga ajratgan holda rivojlantirdi. Tillarni amorf tillar, agglyutinativ tillar, flektiv tillar va polisintetik tillarga ajratish ham shu tasnifga asoslanadi. Mazkur turlarning birortasi ham sof holda uchramaydi: dunyodagi barcha tillarning xususiyatlari biridan ikxinchisiga utuvchan xarakterga ega. Nemis olimi G.Shteyntal, avstriyalik F.Misteli va amerikalik E.Sepirning 19-asrda morfologik (tipologik) tasnifni takomillashtirish yo'lidagi urinishlari birmuncha sodda, umumiy tarzda bo'lgan.

Tillar tasnifining uchinchi xili — areal yoki geografik tasnif xam mavjud. Bu tasnif mazkur ikki tasnifga nisbatan qo'shimcha, yordamchi mavqeda bo'lib, tillarning yoki bir til doirasidagi lahja va shevalarning geografik joylashuvidan kelib chiqadi (yana qarang Lingvistik geografiya). Umuman, Tillar tasnifi dunyodagi ko'plab xilmaxil tillarni yaxshiroq o'rganish, tadqiq etishda katta yordam beradi.

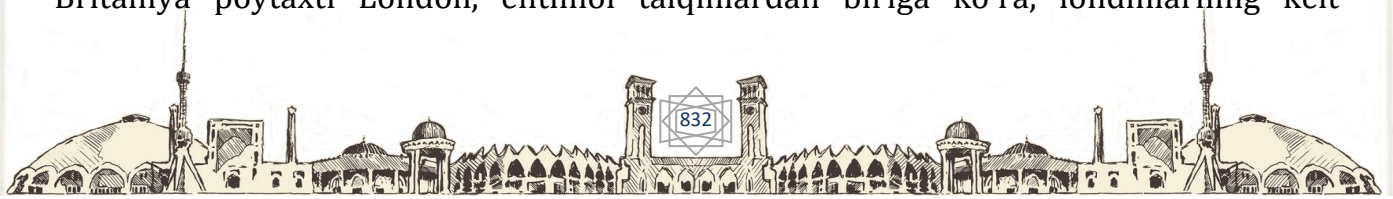
Etnotoponimlar.

Toponimlarning turli guruhlari orasida etnonimik geografik nomlar, ya'ni etnotoponimlar alohida o'rin tutadi. Ular qadimgi qabila, elat va boshqa etnik birliklarning nomlarini bugungi kungacha saqlab kelgan tirik guvohlardir. Ko'pincha unutilgan va yo'q bo'lib ketgan xalqlarning mavjudligi haqidagi faktlarni toponimikadagi dalillar bilan topish mumkin. Ushbu geografik nomlarni o'rganar ekan, tadqiqotchi muqarrar ravishda etnografiya va etnik tarix sohalariga kirib boradi.

Etnik nomni ma'lum bir etnik guruh vakillari egallagan ma'lum bir hududga taqsimlash eng chuqur antik davrda amalga oshirilgan. Demak, etnotoponimlarni haqli ravishda geografik nomlarning eng qadimgi turlaridan biri deb hisoblash mumkin. Sivilizatsiyaning dastlabki bosqichlaridan boshlab, etnik nomlar hududiy belgilar sifatida ishlatilgan. Bu qabilaviy yerga egalik qilish bilan bog'liq bo'lib, odamlar ham, hudud ham bir so'z bilan atalgan. Galliya, Lusitaniya, Kaledoniya, Iberiya, Skifiya va boshqa ko'plab qadimgi nomlarni eslaylik - ularning barchasi etnik nomlarga ega.

Etnotoponimiya tarixiy faol kategoriyadir. Ushbu turkumdagi toponimlarning hududiy chegaralanishi tarixiy-geografik sabablar bilan bog'liq bo'lib, bunda asosiy sabablar etnosning joylashishi, etnokontaktlarning o'ziga xos xususiyatlari va iqtisodiy faoliyat xususiyatlari hisoblanadi.

Ko'pgina etnik nomlar mamlakatlar (Polsha, Chexiya, Shvetsiya, Germaniya, Laos va boshqalar), ma'muriy birliklar va boshqa ob'yektlar nomlari uchun asos bo'lgan. Qabilalar mulki markazi bo'lib xizmat qilgan aholi punktlari ham etnotoponimik nom olgan. Shunday qilib, Frantsiyaning poytaxti Parij parijliklarning kelt qabilasidan, Britaniya poytaxti London, ehtimol talqinlardan biriga ko'ra, londinlarning kelt

qabilasidan, Drezden shahri (Germaniya) dan. Drejdanlarning slavyan qabilasi, Frankfurt (Germaniya) franklar xalqidan (toponimning ma'nosi "Frank ford").

Sayyoramizning ba'zi mintaqalarida etnonimlar daryolar nomlarida qayd etilgan. Shunday qilib, Janubiy Amerikadagi eng katta daryo - o'rta oqimdagi Amazonka hind qabilasi nomidan Solimoinlar deb ataladi, Shimoliy Amerikaning Illinoys, Kanzas, Ayova, Ottava va boshqa ko'plab daryolari etnonimlardan olingan nomlarga ega. Buyuk ko'llarning eng mashhur nomlari - Gurovi Eri ham qabila nomlaridan olingan. Yevropaliklar vayandot hindularini yovvoyi cho'chqaning boshi va terisidan tikilgan o'ziga xos bosh kiyimlar uchun xuronlar (frantsuzcha "cho'chqa boshi") deb atashgan. , etnonimiya esa "yovvoyi mushuklar" degan ma'noni anglatadi.

ADABIYOT:

1. Teoreticheskiye osnovi klassifikatsii yazikov mira, ch. 1—2, M., 1980—82;
2. Reformatskiy A.A., Vvedeniye v yazikovedeniye, M, 1998.

